
Teofilo F. Ruiz, **Tarihin Dehşeti Batı Medeniyetinde Hayatın Belirsizlikleri** (çev. İsmail Aydın, İstanbul: Ketebe Yayınları, 2019), 182 s.

Tarih, insanlığın tahayyül gücünün varlığı oranınca zamana bakışının/eleştirisinin/ya da tepkisizliğinin yaradılış saatinden beri süregeldiği bir uzantıdır. Bu uzantının bilimsel varlığı modern zamanlarda tetkik, tespit, varsayım, doğrulama, yalanlama ve hatta belirsizlik de dâhil olmak üzere irdelenmiş, üzerinde kalem oynatılmıştır. Her medeniyetin yaşantısı, tasavvuru, bakış açısı, önceliği, kimliği ve kendine münhasır her neyi var ise tüm bunlar o medeniyetin tarihe bakışında bir etkidir. Burada bazı sorular aklımıza gelmektedir:

- O halde her medeniyet tarihe başka başka mı bakar?
- Zaman'ın tarihe evrilmesinde insan faktörü ne şekilde/niçin önemlidir?
- Tarihi bizim algılıyor olmamız ve yönlendirmemiz onu manipüle eder mi?
- Tarihin içinde miyiz? Dışında mı?
- İnsan zamanı/tarihi durdurabilir mi?
- Tarihten kaçabilir miyiz?

Buna benzer daha pek çok soruyu *Tarihin Dehşeti'ni* okuyan tabi ki tarih formasyonu ile okuyan-kişiler kendisine sorabilir. Ruiz'in çarpıcı eseri bu soruları Batı medeniyeti çerçevesinde, onun içinden yetişmiş bir birey olarak sorgular ve kendince cevaplandırır. Bu eser bir tarih felsefesi niteliğinde olmamakla birlikte, uzun süre tarih hocalığı yapmış bir profesörün (özelde Geç Ortaçağ, Akdeniz Dünyası ve Modern Dönem İspanya çalışmıştır.) ders edinimlerinin, öğrencilerden aldığı dönütlerin ve kendi içsel tecrübelerinin harmanlandığı "tarihi" Batılı bakış açısıyla anlamlandırma çabasıdır. Eserin akademik camiaya dâhil olan genç insanlardan ve onların

sorgulamalarından esinlenmesi ise tarih biliminin pratikteki algılamasına (öğrenciler açısından) işaret etmesi bakımından büyük önem arz etmektedir. Teofile F. Ruiz California Üniversitesi tarih bölümü başta olmak üzere ABD, İngiltere, İtalya, İspanya, Meksika, Brezilya ve Arjantin’de hocalık yapmıştır. İlham veren öğretim ve yazma çalışmaları sayesinde 2011 yılında Amerikan başkanı Barack Obama’dan *National Humanities Medal* (ödülünü) almıştır¹.

Tarihin Dehşeti’nde açıklayıcı ve olabildiğince samimi bir önsöz, dört bölüm, sonuç ve yazarla yapılan bir röportaj yer almaktadır. Ruiz, yaklaşık otuz sene boyunca kitabın ismine benzer bir isimle bir lisans dersi verdiğini ifade eder. Bu kitabını da bu deneyim üzerine inşa eder (s. 15). Eserin I. bölümünde kitabın asıl konusu, Batılı insanın ve Batı toplumunun bireysel ve kolektif hayatına tarih bağlamında etki eden sıkıntılı hadiseler üzerine (bu tarihtir) kafa yorma, tefekkür etme çabası olarak değerlendirilir. Bu yüzden tarih dehşet verici olarak ele alınır. Yazar bu konuda ilk bölümden itibaren seçici olarak olumsuzluklar üzerinden ilerler. Bunu insanın ilk doğumuyla da ilişkilendirir: “eğer doğmak gibi bir talihsizlik yaşadığınız, o zaman erken yaşta ölmek en iyisidir”. Önsöz’de meşhur *Decameron*’un yazılışındaki fikriyatı sorgularken Floransa’daki veba salgınından esefle bahseden yazar, ünlü Rönesans düşünürü Boccaccio’nun eserinin yazılış amacını tarihin dehşetinden kaçış olarak yorumlar. *Decameron*’da bilindiği üzere soylular kendilerini toplumdaki soyutlayarak birbirlerine hikâyeler anlatırlar ve böylece dışarıda var olan ve süregiden veba salgınının dehşetinden kaçarlardı. Bu tarihin dehşetinden de kaçmak manasına gelir. Hatta Campanella’nın *Güneş Ülkesi* isimli ütöpik eseri başta olmak üzere bu gibi eserlerin oluşmasına da tarihin dehşetinden kaçma düşüncesi kaynaklık eder (ss. 43-44). Tarihin dehşet verici olduğu gerçeğine Ruiz bilhassa üniversite öğrencilerinin kendi yaşamlarındaki belirsizlikler üzerinden ulaşır. Bu belirsizlikleri kendi gençlik yıllarına dair deneyimlerde de gördüğünde, bunu Batılı insanın kaçamayacağı bir döngü şeklinde algılar. Hayat hiçbir zaman kesinlik içermez ve

¹ Ödül hakkında bak. Daily Bruin, 22.02.2012, haberde Ruiz’in Beyaz Saray’da ödül töreni hakkında detaylı bilgi verilmekle birlikte, Ruiz’in *Tarihin Dehşeti* isimli son çalışması burada özellikle vurgulanıyor. Eser’de Tarihin Dehşeti’nin ya da diğer tabirle insan ilişkilerinin Din, Materyalizm ve estetik ile olan bağına vurgu yapılıyor. Haberin Başlığı: “President Obama Awards History Professor Teofilo Ruiz the National Humanities Medal”.

bugün içinde bulunduğumuz iyi hâl (eğer var ise) yarın ya da az bir zaman sonra yerini kötü bir duruma bırakabilir. Ruiz tam bu noktada tarihin dehşetinden kaçmayı ve bunun ne şekilde olacağını açıklar. Tıpkı Floransa'daki veba salgınında soylu bir avuç insanın kendilerini maddi imkânları içerisinde tatmin ederek kendileri için güzel buldukları hikâyelere sarılmaları gibi. Bu tarihin dehşetinden kaçışta maddiyata sarılmaktır. Bunun yanında dine başvurmak da tarihin dehşetinden kaçış için iyi bir yoldur. Yazar bilhassa fundamentalist (köktenci/köktendinci) akımların çıkış noktasını, insanın daima yok oluşa doğru gidişatına bağlar. İnsan yok olmaktan kurtulmak için bir amaç edinimi ister ve bu evrede din devreye girer. Dinin bildiğimiz yeryüzünden başka bir yerde de hayat vaad etmesi dine tutunanların tarihin yok edici dehşetinden kurtulmalarını sağlar. Kısaca I. bölümde tarihin dehşetli yanı ve bu dehşetten sıyrılmanın temel parametreleri olarak maddiyata ve maneviyata sarılma eğilimi anlatılır. Burada ne maddiyata sarılanlar ne de maneviyata sarılanlar yüceltilir. Bu sarılma eyleminin herkesin yaşamsal alt yapısıyla ve imkânlarıyla ilintili olduğu vurgulanır.

Ruiz eserinin II. Bölümünü, "Din ve Dünyadaki Cennet" ismiyle nitelendirir. Tarihin dehşetinden kaçışta hem dinin hem de dünyevi arzuların önemini bu bölümde irdeler. Küba Amerika'sında doğan ve komünist devrim düşüncesinden de etkilenen yazar çocukluk ve ergenliğinin özel bir Katolik okulunda geçtiğini ve bu süreçte çileci bir dini yaşantı içerisinde olduğunu söyler. Akabinde dinini Küba'ya benzeten yazar içindeki inancın devrimci ideallere evrildiğini ifade eder. 20'li yaşlarından itibaren inancını yavaş yavaş yitirdiğini ve şimdilerde sadık bir ateist olduğunu söylese de bir öğrencisinin Cizvitlik yemin törenindeki hâlet-i ruhiyesinden inanç bağlamında etkilendiğini de belirtmekten geri durmaz (45-46). Yazar burada şunu açığa çıkarır: "her ne kadar ateist de olsanız insanın içinde inanma eğilimi ve anlam arayışı daima mevcuttur". Yine de bunun üzerinde çok kafa yormaz ve ikinci bölümü bu düşünce üzerine inşa ederken aslında Batılı bir insanın dine olan bakışını da anlatımıyla imgeler. İnsanın (özelde Batılı insanın) bu ikircikli yapısını ve tarihi, "felaketlerin Tanrı'nın insanlığın zayıflığına, inançsızlığına, inatçılığına ve diğer kınanmaya değer pek çok hususiyetine olan haklı bir cezası olduğu yaklaşımı Batı geleneğinde çok uzun bir şecereye sahiptir" sözleriyle açıklar. Tanrı'nın Batılı insana bakışının bu yönde olduğu varsayımından hareketle de insanın bu

düzen içerisinde tarihin dehşetinden nelere sarılarak kurtulabileceğini anlatır. Bu dehşetten kurtulmanın ilkinin dini inancın insanı motive etmesinde bulur. İnanç sistemleri Ruiz'e göre insanları bir arada tutmaya yarayan (fakat her zaman içerisinde bir tehdit, aşırılık ve saldırganlığı da barındıran sistem olduğunu vurgulamadan geri durmaz; 11 Eylül saldırılarını defaten örnek verir.) yapıştırıcıdır. Ama her din ona göre kendisinin dışındakine hoşgörüsüzdür. Bu tavır "öteki"nin yaratılmasına sebep olurken bu sebebiyet siyasi duruşların da kapısını aralar. Bu açıdan yazar Hristiyanlık da dâhil olmak üzere sistem yaratmaya çalışan dinlere tepkilidir: "Örneğin bu ülkede siyasi sağın Obama'yı bir Müslüman haline getirme girişimlerini düşünün. Müslümanların niteliklerine bakılmaksızın devlet başkanı olmamasını mı söylüyorlar?" (s. 52). Buradan yazarın tarihi açıklamada ve anlamlandırmada insanların çoğunun inançlı olmasından ötürü din faktörünün daima gündemde tutulduğunu/tutulmaya çalışıldığını savunduğunu çıkarırız. Bu sebepten olmalı ki insanlar sosyal sorunları, felaketleri veya hoşlanmadıkları şeyleri dindeki "sabır" faktörüne bağlayıp Tanrı'nın terbiye edici yöntemi olarak görür. Bunu şu örnekle de açıklar: "AIDS'in yayılmasını Tanrı'nın ahlaksız bir topluma karşı intikamı olarak gördüler" (s. 47). Ayrıca binyıl kehanetini ve seçilmişlerin yeryüzü cennetini şu anki tarihten bir nevi kaçış olarak değerlendiren yazar, bilhassa Sebatay Sevi'ye dikkat çekerek din faktörünün tarihi yönetmesi üzerinde durur. Filistin'e Yahudi göçlerinin gerçekleşmesi dini bir argümanla tetikleniyor olsa da bu reel tarihte yeni bir siyasi açılıma sebep olmadığı anlamına gelmez. Burada okuyucunun aklına gelen şey tarihten kaçış için yapılan eylem yeni tarihi olaylar silsilesinin başlamasına sebep olmaktadır. Yazar bu bölümde dine olan inancın yeryüzü cennetini yaratacağını ve bu ütöpik cennetin (?) Tarihin sonunu getireceğini ifade eder. Bu Batılı insanın bakış açısıdır. Yazara göre "Batı geleneğinde tarih reddedilmiştir ve reddedilmeye devam etmektedir". Ve bu reddedilme sürecinde din, tarihi yeniden yazmada/dönüştürmede güçlü araçlar sunar (ss. 69-70). Bölümün sonunda Ruiz, dine olan inancının olmamasına rağmen dinin, tarihin içinden olduğunu ve onu şekillendiren başat faktörlerden olduğunu kabul eder: kendi sözleriyle ifade edecek olur isek, "ben bir mistik değilim ama tarihin ve zamanın askıya alındığı bir an sağlamada dinin önemini teyit eden bazı şeyleri tecrübe ettim" (s. 84).

Eserin III. bölümünün başlığı “Maddi Dünya ve Tensel Arzular” adını taşır. Bu bölümde tarihin dehşetinden kaçınmanın yolları olarak maddi dünyanın nimetlerine sarılmanın bir çözüm olacağı anlatılır. İnsan çeşitli hazlara sahip bir canlıdır ve bu hazları tadıyor olmamız bizi bu dünyada daha mutlu kılar. Bu varsayımında Ruiz yine *Decameron*’a başvurmaktan kendini alamaz ve Floransa’daki veba salgınından soylu insanların hoş vakit geçirmek, dertlerini unutmak ve kalan ömürlerini mutluluk hissiyatı içinde geçirmek için kendilerini hastalıklı toplumdan tecrit ettiklerini anlatır. Ruiz’e göre bu bir kaçıştır; tarihin dehşetinden hazzın kollarına... (ki bugün içinde yaşadığımız Pandemi dünyasında bazı insanların hastalığa aldırılmadan parti düzenliyor olması da bize bu kaçışın hâlâ arzulanıldığını gösterir). Burada bir başka kaçış yöntemi olarak ayinler, ağlama duvarı ritüeli veya Kabe’yi ziyaret etme gibi dini ritüeller de değerlendirilir. Bu ritüeller her ne kadar dini vecibe olsa da burada insanın yaptığı maddi bir eylem vardır ve insan bundan haz almaktadır. Bu bölümde inançsal hazdan ziyade aşk ve cinsellik (seks) üzerinde durulur. Ruiz’e göre insan aşık olma deneyimini tadarsa, bunun kendisinde bıraktığı tatla gerçek olan şeylerden bir nebze uzaklaşır. Gerçek olan şeyler tarihe dairdir ve bu uzaklaşma onun dehşetinden kaçıştır (realiteden kaçış). Burada cinselliğin sadece bedenle ilgili olduğu üzerinde duran yazar bunu deneyimlemenin ve bu hazzın uzun soluklu olmasının insanı tarihten uzaklaştırdığını savunur. Marquis de Sade, Huxley ve Orwell’in distopyalarını anımsatan Ruiz cinselliğin, tarihin her evresinde tarihten bir kaçış yöntemi olduğu kanısını sunar. Bu kaçışın daha derinlikli yönünü ise cinsel arzuların bastırılmadığı ve evlilik bağının olmadığı bir toplumun sistematik tarihi baltaladığı yönünde olduğundan çıkarırsar (bilhassa Sade’nin eseri *120 Days of Sodom*’un bu bağlamda açıklanması manidardır. ss. 126-127). Buradan hareketle cinsellik (yazar, sadistliği ve sapkınlığı da bunun içinde düşünüyor) bir toplumun kökünü dinamitleyen tehlikeye dönüştüğünde o topluluğu tarih sahnesinden siler. Zaten cinselliği bir kaçış olarak görenlerin bunu alışlagelmiş toplum düzeni dışına çıkarma eğilimleri komün yaşam fikrine de kaynaklık etmiştir. Batı dünyasında kapitalist sisteme bir anti tez olarak ortaya çıkan Komünist alternatif sistemdeki kadın algısında sistemsal tarihin dışına çıkma çabası olduğu gerçeğini görebiliriz.

Eserin IV. bölümünde ise “Güzellik ve Bilginin Cazibesi”nin insan-anoğlu üzerindeki tesiriyle insanın tarihin dehşetinden nasıl sakınacağı üzerinde durulur. Bilgiden ve güzellikten kasıt, bilim ve edebiyattır. “Dünyadan bilim ve kendi içine çekilme yoluyla tarihin ağırlığını kendinden uzak tutmanın yolu” anlatılır (s. 131). Kişi yazarak ya da fikir üreterek tarihin öğütücü gidişatından uzaklaşır ve bir şekilde tarihin dışına çıkar. Bu da bir nevi kişisel hazdır. Ruiz, şu ikilemin farkındadır: Evet bilimle iştiğal ederek var olan şimdiki zamandan kaçılabilir ancak bilim adına yazdıklarımız/çizdiklerimiz tarihin içinde kalır. Bir gün tarihe mâl olacak nüveye dönüşebilir. Fakat asıl olan kişinin tarihin dehşetinden kaçması olduğu için kendisinden sonra arda kalanlarının tarihin bir parçasına eklenmesi önemli değildir. İnsanın güzelliğe ve güzel olana iştiyakı da ona bir kaçış yolu sunabilir: “En iyi ihtimalle, insanlık tarihinin karanlık olayları hakkında yazı yazma, resim yapma, beste yapma ya da film çekme faaliyetleri ferahlık ve arınma sağlayabilir” (s. 136). Burada güzel ve aşına olunan bir örnek olarak Kafka’nın edebiyatı üzerinde durulur. Bugün “Dönüşüm”den anladığımız var olan sistemik düzene başkaldırı ise, bu durum Ruiz’in dehşetten kaçış teorisine hizmet eder. Gerçekten de bir bakıma eserin içinde insanın böceğe dönüşümü bir tepkimedir; ama aslolan Kafka’nın edebî kaygıyla bunu yapıyor oluşudur. Tıpkı bir şiirin bize sunduğu sonsuzluğa “o an” kapılıyor olmamız gibi. Edebiyat bize “güzel bir dünya ve sonsuzluk vaad ediyorsa” bunu var olan belirsiz zamandan bir kaçış yolu olarak kullanırız. Ruiz, son mürekkeğini Baudelaire’nin “Dünya düş kurar sıcak bir aydınlıkta orada ölçü zarafet, sessizlik, görkem, şehvet” dizelerinde kullanırken, esasında kendisi de tarihin dehşetinden şiire sığındığını imgeleyerek noktalar eserini.

Esere genel manada baktığımızda Batı medeniyetinden ve Hristiyan (bunu inanç olarak kabul etmese bile) gelenekten beslenen yazar tarihi bir bilinmezlikler ve belirsizlikler olarak değerlendirir. Bu ön kabul insanın tarihten dehşet duymasına sebebiyet verir. Dehşetten kaçış yolları ise çoğunlukla din, madde ve tensel arzular vasıtasıyla sağlanır. Ruiz, bu kaçışın kesinlikle anlık kaçışlar olduğu kanaatinindedir. Zira tam kaçış için ya külliyyen sarhoşluk hâlinin ya da idraksizliğin olması gerektiğini savunur. İlk sayfada esere dair sorduğumuz soruların hepsini metin içinde açıkladığımız kanaatindeyim. Son soruya (tarihten kaçabilir miyiz?) cevap verecek olursak: Hayır kaçamayız ancak kısa vadede kendimizi mevcut sistemden

soyutlayarak tarihin seyrine meydan okuyabiliriz (realiteden uzaklaşabiliriz); eğer ki tarihi dehşet verici olarak görüyor isek. Eser’de tarihten kaçış olarak nitelendirilen zamanlar bizi tarihin dışına çıkarır ki tarih bizim o deneyimlerimizi kaydedemediğinden tarihin yıkıcılığından bir nebze olsun kurtuluruz. Ruiz eserinin sonunda okura, tarihin dehşet verici olması ve Batılı insanın bu bela ile baş etme çabasının ikilemli yanını sorguladır. Eserde Batı medeniyetinin aydınlanma evreleri yaşadığı yüzyıllarda bile çarpık pek çok karanlık yanının olduğunu vurgulayan Ruiz’in bu görüşü, kitabının tamamı boyunca sergilediği pratik ve ikilemli tarih düşüncesinin, içinden çıktığı Batı medeniyetinin yansıması olduğunu aşikâr kılar. Böylesi açık sözlü bir eserin bugünün Batı dünyasını anlamlandırma çabamızda bizlere fikir vermesi açısından değerli olduğu kanaatindeyim.

Dr. Ayşe ÇEKİÇ

ORCID: 0000-0003-4214-1584.